

FTAMP 17.82.10

<https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.2-16>

Д.А. Сабирова^{*1}, М. Молдағали^{*2}, С.К. Серикова³

¹⁻³Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

E-mail: ¹dinasabirova_84.kz@mail.ru, ²mmoldagali@list.ru, ³samalsarikova@mail.ru

ORCID: ¹0000-0002-6001-5314, ²0000-0001-8494-1497, ³0000-0002-8825-0121

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘДЕБИ ИНТЕРНЕТ ПОРТАЛДАРЫ

Аңдатпа. Интернеттің пайда болуы мен таралуы, оның желілік сегментінің әдебиетте сөзсіз пайда болуына әкеліп соғуы бұл мәселеге қызығушылық тудырды. Бұл екі ұғымның қандай қарым-қатынаста екендігі туралы заңды сұрақ туындады. Интернет әдебиеті көбінесе тәуелсіз құбылыс ретінде қарастырылатынын атап өткен жөн. Қазақстанның қазіргі әдеби процесін жүйелеу бойынша көптеген еңбектер бар, сонымен бірге бүгінгі таңда интернет әдебиеті элементтерінің ерекше көркемдік құбылыс ретіндегі жалпы бейнесін жаңғырта түсетін ауқымды зерттеулер жоқ. Осы олқылықты қазақстандық көркем мәдениеттің ерекше феномені ретіндегі «Қазақстанның Интернет-әдебиеті: негізгі көркемдік үрдістер» атты зерттеуіміз толтыра алады. Бұл мақалада біз «интернет әдебиеті» және «желі әдебиеті» терминдерін нақтылауға тырысып, олардың ерекшеліктерін анықтадық. Біз сондай-ақ еркін қолжетімді интернет-әдебиеттің дамуы мен қалыптасуының негізгі кезеңдерін анықтап, орыс және қазақ тілдеріндегі интернет-контенттерді үздіксіз іріктеу әдісімен жинақталған қазіргі қазақстандық әдебиеттердің тақырыптары, жанрлары және оқырмандар саны бойынша интернет-порталдарын жүйеледік. Сонымен қатар, ұсынылып отырған мақала қазақша интернет мәтінінің құрамдас бөліктерін бүкіл интернет кеңістігінен іздеуге бағытталған. Расында да, қазіргі заманда белгілі бір елдің әдебиеті тек өзінің, отандық әдебиеттің тереңінде қалыптаса бермейді, көбінесе Қазақстаннан шыққан интернет автордың басқа елдің интернет-порталдарында жариялануы жүйелеу үдерісін қиындатады. Жұмыс мәтінді берудің өзгерген формасы қазіргі әдебиеттің жаңа жанрларының қалыптасуына тездетуші қызметін атқарғанын көрсетті. Мақаланың нәтижелері Қазақстандағы интернет-әдебиет процесін сипаттайтын жүйені құру үшін пайдаланылады.

Алғыс: Зерттеуді Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Ғылым комитеті қаржыландырады (№ АР13067661 «Қазақстанның интернет-әдебиеті: негізгі көркемдік үрдістер» гранты)

Кілт сөздер: Интернет әдебиеті, желі әдебиеті, әдеби мазмұн, желі әдебиетінің эволюциясы, жанрлық ерекшелігі

Д.А. Сабирова^{*1}, М. Молдағали^{*2}, С.К. Серикова³

¹⁻³Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан

E-mail: ¹dinasabirova_84.kz@mail.ru, ²mmoldagali@list.ru, ³samalsarikova@mail.ru

ORCID: ¹0000-0002-6001-5314, ²0000-0001-8494-1497, ³0000-0002-8825-0121

Литературные интернет порталы Казахстана

Аннотация. Появление и распространение Интернета, повлекшее за собой неизбежное возникновение у литературы ее сетевого сегмента, добавило интереса к этой проблеме. Возник закономерный вопрос о том, как соотносятся эти два понятия, в каких отношениях они состоят. Важно отметить, что интернет литература чаще всего рассматривается как явление самостоятельное. Существует множество работ по систематизации современного литературного процесса Казахстана, в то же время на сегодняшний день нет ни локальных, ни масштабных исследований, которые бы воссоздали общую картину элементов интернет литературы как особого художественного феномена. Образовавшийся вакуум

способно заполнить наше исследование «Интернет-литература Казахстана: основные художественные тенденции» как особого феномена казахстанской художественной культуры. В данной статье мы попытались внести ясность в термины «интернет литература» и «сетевая литература», определили их особенности. Также мы определили основные вехи развития и становления интернет литературы, и систематизировали интернет порталы современной казахстанской литературы по темам, жанрам и читательской аудитории, который был собран методом сплошной выборки интернет контента на русском и казахском языках, находящийся в свободном доступе. К тому же, предлагаемая статья направлена на поиск составляющих казахстанского интернет текста во всем интернет пространстве. Ведь в современном мире литература той или иной страны формируется не только в недрах своей, отечественной литературы, но часто интернет автор из Казахстана издается на интернет порталах другой страны, что усложняет процесс систематизации. Работа показала, что измененная форма подачи текста послужила катализатором для формирования новых жанров современной литературы. Результаты статьи будут использованы для создания системы, описывающий процесс работы интернет литературы в Казахстане.

Благодарности: Исследование финансируется Комитетом по науке Министерства образования и науки Республики Казахстан (грант № AP13067661 «Интернет-литература Казахстана: основные художественные тенденции»)

Ключевые слова: Интернет литература, сетевая литература, литературный контент, эволюция сетевой литературы, жанровая специфика

***D.A. Sabirova*^{*1}, *M.B. Moldagali*^{**2}, *S.K. Serikova*³**

¹⁻³Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

E-mail: ¹dinasabirova_84.kz@mail.ru, ²mmoldagali@list.ru ³samalsarikova@mail.ru

ORCID: ¹0000-0002-6001-5314, ²0000-0001-8494-1497, ³0000-0002-8825-0121

Literary internet portals of Kazakhstan

Abstract. The emergence and spread of the Internet which led to the inevitable emergence of its network segment in literature added interest to this problem. So, the question arose about how these two concepts correlate, in what relationship they are. It is important to note that Internet literature is most often considered as an independent phenomenon. There are many works on the systematization of the modern literary process in Kazakhstan, at the same time, today there are neither local nor large-scale studies that would recreate the general picture of the elements of Internet literature as a special artistic phenomenon. The resulting vacuum can be filled by our study "Internet Literature of Kazakhstan: Main Artistic Trends" as a special phenomenon of Kazakhstani artistic culture. In this article, we tried to clarify the terms "Internet literature" and "network literature", and determined their features. We also identified the main milestones in the development and formation of Internet literature, and systematized the Internet portals of modern Kazakhstani literature on topics, genres and readership, which was collected by the method of continuous sampling of Internet content in Russian and Kazakh languages, which is freely available. In addition, the proposed article is aimed at searching for the components of the Kazakh Internet text in the entire Internet space. Indeed, in the modern world, the literature of a particular country is formed not only in the depths of its own, domestic literature, but often an Internet author from Kazakhstan is published on the Internet portals of another country, which complicates the process of systematization. The work showed that the changed form of text presentation served as a catalyst for the formation of new genres of modern literature. The results of the article will be used to create a system that describes the process of Internet literature in Kazakhstan.

Acknowledgments: The research was funded by the Science Committee of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan (grant № AR13067661 «Internet literature of Kazakhstan: Main Artistic Trends»)

Keywords: Internet literature, network literature, literary content, evolution of network literature, genre specificity

1 Кіріспе (Сабирова Д., Молдағали М., Серикова С.)

Бүгінгі күні мәтінді Интернетте жариялау оны оқырманға жеткізудің ең қолжетімді және танымал түрлерінің біріне айналды. Желілік жинақтар мен альманахтарды, шығармалар мен блогтарды еркін орналастыратын сайттарды танымал авторлар да ықыласпен пайдаланады. Осыған байланысты жаңа коммуникациялық жүйенің қалыптасуы жалпы қазақстандық мәдениетке ғана емес, бірінші кезекте әдеби процеске де айтарлықтай әсер ететіні айқын болып отыр. Осылайша, желілік әдебиеттер бізге жаңа коммуникативті кеңістіктің ерекшеліктерін толығымен бейнелейтін құбылыс болып көрінеді.

Әдебиеттануда қазір көркем шығармадағы авторлық стратегиялар өзекті мәселердің бірі. Мәдени парадигманың өзгеруі, жаңа ақпараттық технологиялар дәуіріне ену, «әдеби центризм дағдарысы» қазіргі бұқаралық әдебиеттегі жазушы мен оқырман функцияларының өзгеруіне әкеледі. Осыған байланысты көркем шығарманы жасау кезіндегі авторлық стратегия оқырманмен көркемдік қарым-қатынастың маңызды элементтерінің біріне айналады.

Интернет – қазіргі заманғы постмодерн дәуірінің ең жарқын символы, жаһандық гипермәтіндік жоба. Барлық жерге тартылған веб (World Wide Web немесе WWW) – өзара байланысты ақпараттық ресурстардың бірлігі. Интернет – желі, сонымен қатар оқырманның мәтінмен өзара әрекеттесуінің жаңа тәсілі деп атай аламыз, өйткені интернет-оқырман гипермәтінді игерудегі өзінің желілік «жолының» авторы ретінде қолданылады. Ал, интернет коммуникациясында гипермәтіндік – мәтін авторы мен оқырман арасындағы қарым-қатынасты түбегейлі өзгертеді.

Қазіргі Қазақстан әдебиеті – XIX-XX ғасырлардағы әдебиеттің көркемдік дәстүрлерін белсенді дамытатын және қазіргі цифрлық өркениет пен технологиялық революцияның ықпалына ашық күрделі эстетикалық жүйе.

2 Материалдар мен әдістер

2.1 Әдістер (Серикова С.)

Мақалада тарихи-функционалдық әдіс пен модельдеу қолданылды. Интернет әдебиеті құбылысын синхрондық және диахрондық аспектіде түсіну үшін тарихи-функционалдық әдіс қолданылды. Ал интернеттегі әдеби үдерістерді теориялық жалпылау мен талдау үшін модельдеу әдісі маңызды. Сондай-ақ әдебиеттану, мәдениеттану және этиканың бірқатар дәстүрлі мәселелерін қайта қарауға көмектесетін синергетикалық категориялар кешені қолданылды.

Бүгінгі таңда интернет әдебиетін анықтаудың екі тәсілі айқын көрсетілген: жалпы, интернетте жарияланған қазіргі заманғы әдебиеттердің барлық жиынтығын қарастыруды көздейді, және жеке, желілік әдебиеттердің критерийлік сипаттамаларын электронды коммуникациялар арқылы көрсету, мысалы, гипермәтін (кросс-сілтемелердің болуымен сипатталатын мәтіндік беттердің тұтас жүйесі, мысалы, кітаптың бір бөлігінен келесі емес, соңғы бөлігіне өтуі), интерактивтілік (оқырманмен жедел диалогы орнату және оқырманның жауабын тез алу, сонымен қатар автор мен оқырман арасындағы өзара әрекеттесудің сипаты мен дәрежесін ашу), визуализация (әлемнің көркем бейнесін көрсету үшін авторға қолжетімді әр түрлі визуалды құралдар арқылы көрінбейтінді көрсету әдісі ретінде), мәтінді аудиализациялау

(дыбыстық және дауыстық ойнату) және т.б. Осыған байланысты герменевтикалық-интерпретациялық әдісті қолдану шартталған.

Интернет мәтіндерінің массиві әлі де кең емес болғандықтан тарихи-функционалды әдіс қолданылды. «Желілік әдебиет» термині интернеттегі мәтіндерге қатысты зерттеу тақырыптарын айтарлықтай және негізсіз тарылтады. Дегенмен, желілік авторлардың басым көпшілігі Интернетте дәстүрлі прозаны, поэзияны, публицистиканы және т.б. жариялайды, және олардың көпшілігі тарату арналарынан басқа баспа әдебиеттерінен ерекшеленбейді.

2.2 Материалға сипаттама (Серикова С.)

Бұл мақалада біз «интернет әдебиеті» және «желі әдебиеті» терминдеріне нақты анықтама беруге, интернет әдебиетінің даму эволюциясын анықтауға, желілік кеңістіктегі жанрлық ерекшелігін анықтауға тырысамыз. Сондай-ақ жанр бойынша қазақстандық мәтіні бар порталдарды таныстырамыз. Материал интернет әдебиетінің дамуы мен қалыптасуының негізгі кезеңдерін анықтау үшін еркін қолжетімді орыс және қазақ тілдеріндегі интернет контентін үздіксіз іріктеу әдісімен жинақталды.

Мақала барысында еркін қолжетімді Қазақстанның интернет порталдары, мысалы, «Әдебиет порталы», «Дактиль», «451 градус» және т.б. қарастырылды. Нәтижесінде интернет ресурстары жүйеленді және интернет-әдебиетінің негізгі түрлері қарастырылды, мысалы, желілік поэзия және де әдеби блог жүргізетін бірнеше танымал авторлардың шығармалары талданды.

3 Талқылау (Сабирова Д., Молдағали М.)

Интернетте әдеби мәтіндердің болуын бірқатар терминдермен атайды: «Интернет әдебиеті», «желі әдебиеті», «сетература», «кибература», «киберорта», «цифрлық әдебиет», «гиперәдебиет», «электронды әдебиет», «дигитал-әдебиет», «кибермәтін».

Және қазіргі интернет кеңістігінде әдебиеттердің терминологиялық қорының белгісіздік мәселесі бар екенін айта кеткен жөн.

Т. Шомин терминологиялық аппаратты талдай отырып және әртүрлі терминдер арасында иерархиялық қатынастар орната отырып, «Интернет әдебиеті» терминін басқаларға қатысты «аналық» деп анықтайды. Сонымен қатар, интернет әдебиеті – бұл интернеттен тыс өмір сүре алатынына немесе алмайтынына қарамастан, желіде пайда болатын барлық көркем мәтіндер, ал «желілік әдебиет» немесе «желі» термині цифрлық кеңістіктен тыс өмір сүрмейтін көптеген мәтіндер (Шомин, 2012: 13). Біз Шоминнің осы анықтамаларымен келісеміз, осылайша біз «интернет әдебиетін» материалдар мен желілік әдебиеттерді, электронды нұсқадағы баспа басылымдарын, көркем басылымдарды және т.б. жинай алатын жалпы интернет кеңістігі ретінде ұсынамыз.

Бұл мақалада біз бағдарламалық қамтамасыз етудің сүйемелдеуімен көркем сөйлеудің біртұтас, іштей ұйымдастырылған бірлігі ретінде анықтайтын «желілік әдеби мәтін» интернет әдебиетінің бір бөлігін қарастырғымыз келеді. Шоминнің пікірінше, «кибература» аралық өнім болып табылатын «сетература» терминінен шыққан, ол синтетикалық табиғатына байланысты қағаз түрінде бола алмайды. Бұл жанрда пішін мазмұнға үстемдік етеді, нәтижесінде түрлендіру мүмкін емес. Мұндай мәтіндердің авторлары кибераторлар деп аталады (Шомин, 2012: 13). Бұл терминді желілік әдебиет авторларына да қолдануға болады.

Желілік әдебиеттің алғашқы зерттеулерін В. Схелтйенс, Э. Шмидт, Д. Горчев, П. Афанасьев және басқалары жүргізді. Бірақ бұл авторлардың ашқан жаңалықтары көбінесе публицистикалық сипатта болды.

Желілік әдебиет бойынша зерттеулердің көп бөлігі ғылыми мақала түрінде болады. Бірнеше жұмыс диссертациялық зерттеулер мен монографиялар болып табылады. Соңғысына М.П. Абашева мен Ф.А. Катаевтың ұжымдық еңбегі жатады. Ол ресейлік интернет-әдеби кеңістігінің кезеңдерге бөлінуін жүзеге асырды, руинет құрылымын қарастырды. Сондай-ақ, авторлар «сарапшылық қауымдастықтар, электронды журналдар және шығармашылық орталарды» (Абашева, 2013: 23) саралайды.

Тек зерттеп қана қоймай, көбінесе интернет кеңістігін құрған авторлардың ішінде интернеттегі орыс көркем сөзінің дамуын жүйелеуге талпыныс жасаған ең ірі «Сетевая словесность» порталының үйлестірушісі Е.Горныйды атап өтуге болады. Порталдың дамуының екі кезеңі ерекшеленеді: 1) бөлу, бұл көп дәрежеде офлайн және онлайн әдебиет әлемдерінің қарама-қайшылығы және 2) кейінгі кезеңде болған олардың практикалық толық бірігуі.

«Желілік әдебиет» ұғымын анықтауда екі көзқарас бар. Біріншісі көркемдік бағалаудан тыс Интернеттегі мәтіндердің бүкіл корпусын қамтиды. Екінші ұғым жеткілікті түрде құрастырылған және өзіндік поэтика элементтері бар әдеби мәтіндерге ғана назар аударуды қамтиды.

Электрондық көркем мәтіндерге тән ерекшеліктерге гипермәтіндік, мульти-медиалылық, фрагменттілік, процессуалдылық, поликодтылық, автордың минималдылығы жатады.

Интернет кеңістігінде бар заманауи көркем мәтін бірқатар ерекшеліктерге ие. Оларды қарастырып өтейік.

Интернетте электронды түрде орналастырылған көркем мәтіннің ажырамас ерекшелігі – интерактивтілік. Бұл ерекшелік арнайы ұйымдастырылған жүйеде ақпарат алмасуды білдіреді.

Желілік әдебиеттің негізгі қасиеттері:

- Процессуалдылық;
- Фрагменттілік;
- Мульти-трансмедиалылық;
- «Автор-оқырман» деңгейіндегі көркемдік коммуникация трансформациясы.

Интернет кеңістігін басып алған әдебиет саласындағы зерттеулер осы салыстырмалы түрде жас құбылыс туралы ғылыми білімнің әртүрлі аспектілерін қамтитын әртүрлі бағыттарды алады: электронды коммуникацияның жаһандық сипаты (Кастельс, 2004), гуманитарлық білім саласындағы технологиялардың даму перспективалары (McLuhan және т.б., 1977) жаңа технологияларды дамытудың этикалық аспектілері, гиперреализм және ондағы әлемді модельдеу, симуляр ұғымын ерекше миф ретінде енгізу (Бодрийяр, 1995), компьютерлік дискурс ерекшеліктері (Лепшеева, 2009), цифрлық технологияларды пайдалана отырып бейне жасау мүмкіндігі (Erstein және т.б., 2012), орыс интернет әдебиетінің қалыптасуы (Долгополов, 2005), Интернет кеңістігіндегі сын (Сергунина, 2006), интернет-блог жүргізу ерекшеліктері (Лазуткина, 2010), қағаз және желілік әдебиет арасындағы байланыс (Урбан, 2019),

Қазақстандағы желілік әдебиетінің дамуы (Кенжекожаева, Мамбетов, 2023), интернет әдебиетінің ұғымының теоретикалық, әдеби талдау (Сабирова, Молдағали, 2022), сонымен қатар, интернет әдебиетінің оқыту методикасы қарастырылған (Нурбаева және т.б., 2022).

Желілік көркем мәтінге әртүрлі вербалды емес элементтер кіреді, мысалы, аудио, бейне және басқа да цифрлық құралдар, Осовскийдің пікірінше, оларды «көпдауыстылық» деп атауға болады. Сондай-ақ ол оқырман электронды мәтіннің семантикалық орталығын өз бетінше анықтай отырып, «авторлық шектеуден» босатылатынын атап өтеді (Осовский 2009: 465). Осылайша, әңгіме құруға белсенді қатысу автордың дербестігін бұзады, сол арқылы Барттың «автордың өлімі» теориясын растайды. Яғни, мәтін негізгі, бірінші авторға тіркеспей, кейіннен басқа авторлардың шығармаларында дамып, өз бетінше өмір сүре алады. Сонымен қатар, бұл ойы төмен оқырмандардың пайда болу мүмкіндігін көрсетуі мүмкін.

А.Губайловский интернет-әдебиеттер «мәтінді берудің жаңа шарттарын қолданады» деп атап көрсетеді (Губайловский 1999: 21). Ал Т.А. Золотова мен С.А. Румянцева желілік әдебиеттің мұндай ерекшелігін мақсатты аудиторияның жоқтығынан деп атап өтеді, осылайша мәтін «сұраныс бағытына қарай өзгереді» (Золотова және т.б. 2022: 89). Көркем мәтіннің жасалу процесін және оны интерпретациялау процесін модельдеу ретінде анықтай отырып, рецептивті эстетиканың негізін қалаушылар әр оқырман әр уақытта мәтіннің өзіндік жаңа үлгісін жасайды деп есептеді. Осылайша, форма мәтінге, жанрға әсер етеді деп болжауға болады; ал жаңа форма жаңа жанр тудыруы мүмкін.

Жоғарыда келтірілген жұмыстарды талдай отырып, визуальды новеллалар қатарына кіретін келесі жанрлар белгіленді: гетсбук, виртуальды тұлға, шолулар, порталдар, интерактивті мәтін, ойын кітабы және т.б. Ол желілік әдебиеттерге тән ерекшеліктері, берілген сценарийі бар желілік мәтінді білдіреді. Белгілі бір жанрлық белгілерге жоғары деңгейдегі графикалық және музыкалық компонент жатады, бірақ жетекші қасиет дәстүрлі поэтика элементтеріне бағдарлану болып табылады, оған бұқаралық әдебиетке бағдарлау және әдеби архетиптерді қолдану кіреді. Жанрдың тағы бір айырмашылығы – оның коммерциялық сипаты. Көрнекі романның мысалы ретінде Голливуд анимациясына сілтеме жасайтын «Романтикалық клуб» болып табылады. Бұл жанр қозғалыстың кері векторын жеңіп, қағаз пішінін алғаны белгілі. Интерактивтілік пен диалог ұғымын байланыстыра отырып, Т.А. Золотова мен С.А. Румянцева бұл терминнің мағынасын егжей-тегжейлі айтып, онлайн әдебиеттегі интерактивтілік әрқашан тікелей байланыс пен мәтін құру процесіне араласу мүмкіндігін білдірмейтінін атап өтті.

М.В. Басова мен О.Ю. Усачева сонымен қатар желілік әдебиеттердегі жанр мәселесін зерттеп, бұл жерде бұлыңғырлық пен будандастыру тенденциялары бар екенін атап өтті. Соңғысына мысал ретінде Р. Лейбовтың «РОМАН» гиперроманын келтіруге болады. Желілік әдебиет жанрларының гипермәтіндік сипатын зерттеушілер «бір бүтіннің ыдырауы» деп атайды (Басова және т.б., 2015: 96). Гиперпоэма мен гиперновелланы қарастыратын болсақ, гипермәтіндік поэманың ерекшелігін эпикалық бастаманы ықшамдап, поэма кейіпкерінің орнына авторды ерекшелеу жан-

рын (мысалы, А. Андреев «СҰЙЫҚ ШЫНЫ») зерттеу деп анықтауға болады және күнделікте оның блогқа айналу процесін атап өтуге болады (Мысалы, Слава Сәнің блогы).

С.А. Кучина «электронды кітаптар, желілік әдебиет, интерактивті көркем әдебиет, локативтер, медиа-әңгімелер, интерактивті драма, электронды визуальды поэзия, поэзиялық немесе прозалық компьютерлік мәтіндер, ұжымдық жобалар-көркем мәтіндер» (Кучина, 2015: 119) қамтитын жанрларды жіктеуге өз әрекетін жасайды. Осылайша, біз интернет кеңістігінде жаңа баяндау жанрлары жасалып жатқанын атап өткен Т. Марковамен бірдей қорытындыға келе аламыз (Маркова, 2015: 287).

4 Нәтижелер (Сабирова Д., Молдағали М.)

Қазақстанның желілік әдебиеті белгілі бір даму жолынан өтті. Сондықтан бүгінгі таңда қазақстандық желілік әдебиеттің дамуына белгілі бір шолу жасауға болады. Интернеттегі әдебиеттің алғашқы түрі желілік журналдар мен сайттар болды, олардың мәзірінде мәтіндер айдарлар бойынша бөлінді. Мұндағы басты артықшылық автордың жылдам алға жылжуы болды.

Бүгінгі таңда интернет-желі кеңістігінде әдеби контентті қамтитын бірқатар порталдар бар, оларға назар аударып, біз оларды мынадай түрлерге бөлдік: әдеби порталдар, әдеби журналдар, дербес сайттар, әдеби қауымдастықтар және қазақстандық контенті бар шетелдік порталдар. Оларды толығырақ қарастырайық.

Әдеби порталдар. «Kitap.kz» порталында классикалық және заманауи қазақ (қазақстандық) әдебиетінің мәтіндері келтірілген. Барлық контент әдетте қағаз әдебиетінің цифрланған нұсқасынан тұрады.

Ал «Әдеби портал» сыни мақалалар, қазіргі әдеби өмір жаңалықтарын жариялайды. Сайт айдары келесі бөлімдерді қамтиды: «Әдеби процесс», «Авторлар», «Кітаптар», «Жанрлар», «Аудиокітаптар», «Кейіпкерлер», «Блогтар», «Арнайы жобалар» және «Мультимедиа». Сайт үштілді контенттен тұрады.

Портал «Драма.kz. Қазіргі заманғы драматургия фестивалі» өз жарияланымдарын «Фестиваль туралы», «drama 2022», «Қалалар», «Блог», «Тарих», «Команда», «Серіктестер», «Пьесалар», «Байланыстар» айдарлары бойынша бөледі. «Заманауи драматургия фестивалі» сайтының тақырыбы мен авторлардың пьесалары бар электронды жинақтардың iKitap кітап алаңында екі жыл қатарынан жариялануы оны «әдеби байқау» сайтына жатқызуға мүмкіндік береді.

Сайт Proza.kz үш айдардан тұрады: «Үздік 10 кітап», «Балалар әңгімелері», «Мәтінге дауыс». Өкінішке орай, парақша белсенді емес және домен сатылымға ұсынылған.

Әдеби журналдар. «Тамыр» желілік журналы – ақын, публицист, сыншы, мәдениеттанушы Әуезхан Қодарды еске алуға арналған жоба. Журнал айдарлары: «Басты бет», «Журнал» («Журнал туралы», «Мұрағат», «Жазылым», «Форум», «Лекторий», «Менің кабинетім»), «Әуезхан Қодар» («Поэзия», «Проза», «Тәңіршілдік», «Философия») «АйманҚодар» («Әңгімелесу өнері», «Саяхат», «Қодартану», «Мәдени өмір», «Кино»). Сонымен қатар, «Журнал айдарлары» мәзірінде «Өзгеріс импульсі», «Тамыр және کرونا», «Диалог», «Кодтау зерттеулері», «Философия», «Қазіргі заманғы өнер», «Поэзия», «Проза» «English Page», «Қазіргі қазақ» бөлімдері бар.

Қазақстанның қазіргі интернет-кеңістігіндегі жетекші орындардың бірін «Дактиль» журналы («қазақстандық әдеби онлайн-журнал») алады. Журналдың айрықша ерекшелігі – көркем әдебиеттің жанрлары мен түрлеріне тоқталып, «Поэзия», «Проза», «Сын және публицистика», «Балалар әдебиеті», «Драматургия» деп аталатын бөлімдерге бөлінуі. Көркем мәтіндерді белсенді жариялаудан басқа, журнал әдеби байқауларды да өткізуге тырысады.

Дербес сайт – бұл адам өзі туралы айтып, пайдаланушыларға өз қызметтерін ұсына алатын веб-ресурс. Ақындар мен жазушыларды бұл үрдіс айналып өткен жоқ. Жеке сайттардың маңызды артықшылықтарының бірі – имиджді қалыптастыру, танымалдылықтың артуы, оқырмандармен «тікелей» қарым-қатынас жасау және мәтіндерді тарату.

Константин Нагаевтың «Нагаев шығанағы» жеке сайты осының бір мысалы болып табылады. Алдымен оқырманды «Кездейсоқ хабарламалар», «БІнтымақтастық», «Нагаев шығанағы» сериясының негізгі бөлімдері қарсы алады. Әр серияның атауы, мұқабасы, күні және жазбалары бар. Сайт барлығын жазушының күлкілі, ирониялық, өткір, ащы және басқа да көптеген шығармаларын оқуға және жеке пайдалану үшін жүктеп алуға шақырады. Сондай-ақ оқырмандар үшін авторға кері байланыс, ұсыныстар мен сұрақтар жіберу ұсынылады.

Балтабаев Мурзатайдың авторлық парақшасы – ақынның ресми парақшасында өмірбаяндық материалдар, шығармалары мен сұхбаттарының толық мәтіндері, шығармашылығы туралы мақалалар орналастырылған. Жазушы сайтта библиографиясын, пікірін, сұхбаттары мен суреттерін орналастырады. Оның өлеңдері біздің әлемге басқа біреудің жылуы мен нұрын әкелді, көпті армандауға үйретті, бұл сайттың көркемдік дизайнымен жақсы сәйкес келеді (өлеңдер суреттермен бірге жүреді). Барлығы жұмбақтық атмосферасын жасайды.

Әдеби қауымдастықтар. «Қазақ Пен-клубының» сайтында қазақстандық жазушылар туралы мәліметтер, әдеби өмір жаңалықтары туралы ақпараттар орналастырылады. «Басты бет», «Әдебиет», «Жаңалықтар». «Блог», «Біз туралы», «Пен-клуб мүшелері» айдарлары бар. «Әдебиет» айдарында негізінен қазақ қаламгерлері форумдарының хабарландырулары мен пресс-релиздері орналастырылған. Осы жерден Оралхан Бөкеев туралы бейнематериалдың бір данасын табамыз.

«451 градус» жастар интернет-қауымдастығы да интернет кеңістігінен өз орнын тапты. Визитка сайтында ақпарат аз, ол негізінен жарнамалық сипатта, онда әдеби кездесулерден фотолар бар. Сайттан көркем мәтіндерді табу мүмкін емес. Клубтың негізін қалаушы – Аманжол Әбиев, ол Meloman желісінің сайтында офлайн режимде кітаптар сатуды, әдеби кездесулерді ұйымдастырады. Кітаптарды онлайн оқуға және сатуға арналған порталдарды қарастыратын болсақ, онда Flip.kz порталы, Meloman (сату) және ЛитРес сайтының қазақстандық контентін (оқу және сату) атап өтуге болады.

90-жылдары жұмыс істеген Ольга Маркованың «Мусагет» әдеби мектебінің ол кезде желіде жариялануға мүмкіндігі болмады. Алайда оның қызметін «Алматы ашық әдеби мектебінің» негізін қалаушылар жалғастырды, оның сайтында О.Б. Маркованы еске алуға арналған «Qalamdas» әдеби конкурсын өткізу туралы хабарландырулар табуға болады.

Қазақстандық контенті бар шетелдік порталдар. Интернет кеңістігінде нақты қазақша контенттен бөлек, қазақша контентті табуға болатын порталдар бар. Мысалы, «Bookmate» қосымшасында «Қазақстандықты оқы» деген арнайы бөлім бар: онда «Қазіргі қазақ авторларының кітаптары. Еуропалық дәстүрлер азиялықтардың көшпелі еркіндік рухымен тоғысқан әдебиет» орналасқан. Мұнда М.Симашконың, С.Қайырхановтың, Ю.Серебрянскийдің және тағы басқалардың онлайн кітаптарын оқуға болады.

Ресейлік «Орыс әдебиетінің жаңа картасы» порталында Бақыт Кенжеев, Қанат Омар, Тимур Исалиев және т.б. өлеңдері орналастырылған «Қазақстан поэзия мен прозада» бөлімі бар.

Шетелдік сайттарда қазақстандық контенттің ұсынылуын Кембридж сайтында, атап айтқанда «Kazakhstan Anthologies» қосымша парақшасында әдеби контенттің болуымен атап өтуге болады, онда қазақ ақындары мен прозаиктерінің таңдаулы көркем шығармаларының жинақтарын табуға болады.

Сондай-ақ, қазақстандық авторлар шетелдік порталдардың редакторлары ретінде әрекет етеді, мысалы, алматылық ақын, жазушы Юрий Серебрянскийдің жетекшілігімен ресейлік «Литература» әдеби альманахы, ал қазақстандық орыс ақыны, эссеист Павел Банников «Ышшо один» әдеби антипериодты басылымының редакторы болып табылады.

Қазақстандық интернет кеңістігінде орналастырылған электрондық ресурстарға шолу бізге өте қызықты болып көрінеді. Болашақта бұл жіктеу толықтырылуы мүмкін.

5 Қорытынды (Серикова С.)

Заманауи интернет кеңістігі әртүрлі форматтарда ұсынылған, олар бір немесе басқа түрде әртүрлі өнер түрлерімен, соның ішінде әдебиетпен алынған. Қазақстанның Интернет әдебиеті бүгінде өзінің дамуының басында тұр, алайда қазір негізгі үрдістер қаралуда. Қазіргі заманғы жан-жақты цифрландыру жағдайында өнердің классикалық түрлері өмір сүрудің жаңа формаларын іздеуге мәжбүр. Оқырманға ақпаратты тұтынушы ретінде бағдарлау әдебиетті іске асырудың жаңа формаларын құруға ықпал етеді.

Бүгінгі таңда интернет әдебиетінің тезаурусын қалыптастырудың ұзақ процесін іс жүзінде өтті деп санауға болады, ал біздің келесі міндетіміз қазіргі интернет әдебиетін талдауға көшу болып табылады.

Әдебиеттер:

1. Абашева М.П. Русская проза в эпоху Интернета: трансформации в поэтике и авторская идентичность: монография / М.П. Абашева, Ф.А. Катаева; – Пермь: Изд-во ПГГПУ, 2013. – 168 с.
2. Басова М.В., Рождественская О.Ю., Усачева О.В. Синтез литературных и интернет-жанров в сетевой литературе рунета // Вестник ЦМО МГУ. Филология. Культурология. Педагогика. Методика. – М.: Центр междунар. образования. 2015. № 4, – С. 94-98
3. Бодрийяр Ж. Система вещей, – М.: Рудомино, 1995. – 95 с.
4. Губайловский В.А. Век информации // Новый мир. 1999. №8, – С. 20-24
5. Долгополов А. Ю. Формирование литературного процесса в российском Интернете: Структура, особенности организации и функционирования: Дис. ... канд. филол. наук: 10.01.10. – Тольятти, 2005, – 168 с.

6. Золотова Т.А., Пирогова М.Н., Румянцева С.А. Современные формы популяризации нематериального культурного наследия в школе // Вестник Марийского государственного университета, 2022, №1 (45), – С. 84-92.
7. Кастельс М. Галактика Интернет: Размышления об интернете, бизнесе и обществе: /пер с англ. А. Матвеева под ред. В. Харитоновой. – Екатеринбург: «У-Фактория», 2004. – 328 с.
8. Kenzhekozhaeva A., Mambetov, J. (2023) History of formation and development of the concept of digital literature. The Scientific Journal "Keruen", 78(1). 90-98 pp. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.1-08>
9. Кучина С.А. Электронная литература: жанровые, семантические и структурные особенности. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Грамота, 2015. № 1 (43): в 2-х ч. Ч. II. – С. 119-123.
10. Лазукина Е.В. Особенности коммуникационной модели блогов // Вестник Ставропольского государственного университета. Филологические клубы. – Ставрополь, 2010. № 66. – С. 201-207.
11. Лепшеева Н.А. Жанровые особенности компьютерного дискурса // Вестник Челябинского Государственного Университета. – Челябинск. 2009. № 43, С. 88-94
12. McLuhan M., Hutchon K., McLuhan E. (1977) City as Classroom: Understanding Language and Media. The Book Society of Canada. – 184 p.
13. Маркова Т. Современная русская литература. – Саранск: Мордовский гос. пед. ин-т им. М. Е. Евсевьева. 2015. – 297 с.
14. Nurbayeva A., Serikova S., Bugenova L., Smailova F., Atembayeva G., Baibolov A. (2022) Teachers' views on the methodology of teaching Internet literature // Cypriot Journal of Educational Sciences. Volume 17, Issue 8, 2946-2959 pp. DOI: <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7911>
15. Осовский О.Е. Единство многоголосия: проблемы литературы США на страницах ежегодника украинских американистов / О.Е. Осовский // Вопросы литературы, 2009. №6. –С. 460-473
16. Сабирова Д., Молдағали М. Интернет-әдебиеті ұғымын теориялық, әдеби талдау. // «Keruen» ғылыми журналы, 2022, 77(4), 231–238 б. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.4-19>
17. Сергунина Н. Литературная критика в руинете как звено коммуникативной системы: автор-текст-аудитория (Теория вопроса). Автореферат дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.10, – Воронеж, 2006, – 172 с.
18. Урбан, К. Н. Особенности сетевой литературы, отличия и сходства с традиционной литературой / К. Н. Урбан, О. В. Токарь // Труды БГТУ. Сер. 4, Принт- и медиатехнологии. – Минск: БГТУ, 2019. № 2 (225). – С. 95-100.
19. Шомин Т.В. Категории, связанные с литературой, размещенной в сети Интернет / Т.В. Шомин // Вестник УлГТУ, 2012. № 2. – С. 12-14.
20. Epstein M., Klyukanov I. (2012) Foreword. In The Transformative Humanities: A Manifesto. – New York: Bloomsbury Academic. – 272 p.

References:

1. Abasheva M.P. (2013) Russian prose in the era of the Internet: transformations in poetics and author's identity: monograph / M.P. Abasheva, F.A. Kataev; Perm: Publishing House of PSGPU, – 168 p. (in Russ)
2. Basova M.V., Rozhdstvenskaya O.Yu., Usacheva O.V. (2015) Synthesis of Literary and Internet Genres in Runet Network Literature // Bulletin of the Central Moscow State University. Philology. Culturology. Pedagogy. Methodology. Moscow: Center for Intern. Education. No. 4, 94-98 pp. (in Russ)
3. Baudrillard J. (1995) System of things, Moscow: Rudomino, – 95 p. (in Russ)
4. Castells M. (2004) The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society: / translation from English. A. Matveeva, ed. V. Kharitonov. Yekaterinburg: U-Factoria, – 328 p. (in Russ)
5. Dolgoplov A. Yu. (2005) Formation of the literary process in the Russian Internet: Structure, features of organization and functioning: Dis. ... cand. of philol. Sciences: 10.01.10, Tolyatti, – 168 p. (in Russ)
6. Epstein M., Klyukanov I. (2012) Foreword. In The Transformative Humanities: A Manifesto. New York: Bloomsbury Academic, – 272 p. (in Eng)
7. Gubailovsky V.A. (1999) Age of Information // New World. No. 8, 20-24 pp. (in Russ)
8. Kenzhekozhaeva A., Mambetov J. (2023) History of formation and development of the concept of digital

literature. // The Scientific Journal "Keruen", 78(1). 90-98 pp. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2023.1-08> (in Eng)

9. Kuchina S.A. (2015) Electronic literature: genre, semantic and structural features. Questions of theory and practice. Tambov: Diploma, No. 1 (43): in 2 parts. Part II, 119-123 pp. (in Russ)

10. Lazutkina E.V. (2010) Features of the communication model of blogs // Bulletin of the Stavropol State University. Philological clubs. Stavropol. No. 66, 201-207 pp. (in Russ)

11. Lepsheeva N.A. (2009) Genre features of computer discourse // Bulletin of the Chelyabinsk State University. Chelyabinsk, No. 43, 88-94 pp. (in Russ)

12. McLuhan M., Hutchon K., McLuhan E. (1977) City as Classroom: Understanding Language and Media. The Book Society of Canada, – 184 p. (in Eng)

13. Markova T. (2015) Modern Russian literature. Saransk: M. E. Evseyev Mordovian State Ped. Institute, – 297 p. (in Russ)

14. Nurbayeva A., Serikova S., Bugenova L., Smailova F., Atembayeva G., Baibolov A. (2022) Teachers' views on the methodology of teaching Internet literature // Cypriot Journal of Educational Sciences. Volume 17, Issue 8, 2946-2959 pp. DOI: <https://doi.org/10.18844/cjes.v17i8.7911> (in Eng)

15. Osovsky O.E. (2009) Unity of Polyphony: Problems of US Literature on the Pages of the Yearbook of Ukrainian Americanists / O.E. Osovsky // Questions of Literature. No. 6, 460-473 pp. (in Russ)

16. Sabirova D., Moldagali M. (2022) Literary-theoretic analysis of the concept of Internet literature. – Almaty: Keruen, 77(4), 231–238 pp. <https://doi.org/10.53871/2078-8134.2022.4-19> (in Kaz)

17. Sergunina N. (2006) Literary criticism in RuLinet as a link in the communication system: author-text-audience (Theory of the question). Abstract of diss. ... cand. philol. Sciences: 10.01.10, Voronezh, – 172 p. (in Russ)

18. Shomin T.V. (2012) Categories associated with literature posted on the Internet / T.V. Shomin // Bulletin of UIGTU, No. 2, 12-14 pp. (in Russ)

19. Urban K. N. (2019) Features of network literature, differences and similarities with traditional literature / K. N. Urban, O. V. Tokar // Proceedings of BSTU. Ser. 4, Print and media technologies. Minsk: BSTU, No. 2 (225), 95-100 pp. (in Russ)

20. Zolotova T.A., Pirogova M.N., Rummyantseva S.A. (2022) Modern forms of popularization of intangible cultural heritage at school // Bulletin of the Mari State University, No. 1 (45), 84-92 pp. (in Russ)